

УДК 376.58

ПРИНЦИПИ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ, СХИЛЬНИМИ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Товканець Оксана Сергіївна
м.Мукачеве

У статті розглядаються основні принципи профілактичної роботи з учнями професійно-технічних училищ.

Ключові слова : девіантна поведінка, профілактична робота, принципи.

Збільшення девіантних проявів в середовищі неповнолітніх змушує науковців (І.Запорожан, В.Синьов, В.Оржеховська, Т.Федорченко, М.Фіцула та ін..) шукати ефективні шляхи попередження цього явища, тобто профілактики формування девіантного способу поведінки.

Вчені виокремлюють різні види профілактики девіантної по-

ведінки неповнолітніх: психологічна, медична, соціально-педагогічна, педагогічна.

1) Психологічна профілактика. У контексті розгляду проблем шкільної психологічної служби І.Дубровіна аналізує значення поняття «психологічна профілактика» в цілому. Психопрофілактика забезпечує вирішення основного завдання шкільної психологічної служби – допомогти батькам і вихователям впоратися з проблемами, а шкільного психолога – вирішувати проблеми, пов'язані з психічним здоров'ям дітей [1, с.120].

Завдання психологічної профілактики: здійснення турботи про психічне здоров'я і психічні ресурси людей, робота з незна-

чними емоційними, поведінковими і навчальними проблемами; робота з «групою ризику» (раннє виявлення у дітей та підлітків труднощів у навчанні і поведінці, а також подолання цих труднощів); робота із дітьми і підлітками з яскраво вираженими навчальними або поведінковими проблемами, коли основною метою профілактики є корекція або подолання серйозних психологічних труднощів і проблем.

2) Медична профілактика. Медична профілактика спрямована на усунення несприятливих факторів, що викликають певні явища, а також на підвищення стійкості особистості до впливу цих факторів; на раннє виявлення і реабілітацію нервово-психічних порушень і роботу з «групою ризику», наприклад підлітками, що мають виражену схильність до виникнення відхилень у поведінці без прояву їх в даний час; вирішення спеціальних завдань, таких як лікування нервово-психічних розладів, що супроводжуються порушеннями поведінки, а також попередження рецидивів у осіб з уже сформованою девіантною поведінкою [2, с.160].

3) Соціально-педагогічна профілактика. Питання соціально-педагогічної профілактики вивчалися такими відомими педагогами, як А. Макаренко, Р.Овчарова, В.Семенов та ін.

У своїй дослідно-експериментальній роботі вони заклали і розвинули основні принципи, методи і зміст соціально-педагогічної та корекційної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками, де найважливішим чинником виховної та корекційно-реабілітаційної роботи виступає створене і організоване педагогом виховне середовище. Соціально-педагогічна профілактика – це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку дітей і підлітків і сприяють прояву різних видів їх активності [3, с.277].

Виходячи з розуміння соціальної ситуації розвитку, її об'єктивного і суб'єктивного аспектів, соціально-педагогічна профілактика спрямована на зміну різних зовнішніх і внутрішніх факторів і умов соціального виховання або перебудову їх взаємодії. Даний вид профілактики передбачає спрямування соціальним педагогом діяльності на виховний мікросоціум дитини (педагоги, батьки, група однолітків), на зміну характеру їх відносини, впливу на дитину; на уявлення дитини (підлітка) про оточуючих і взаємини з ними, супроводжуючі їх переживання і на їх зміни; сприяння зміні позиції дитини (підлітка) у відношенні до соціуму (сприяння, протидія, бездіяльність).

4) Педагогічна профілактика, В напрямках соціальної підтримки, соціального контролю, педагогічної реабілітації педагогічна профілактика отримала своє відображення в роботах Б. Алмазова, Л.Грищенко, Р.Овчарової, А. Фоміної та ін..

У цілому педагогічна профілактика - це система попереджувальних заходів, пов'язаних з усуненням зовнішніх причин, чинників та умов, що викликають ті чи інші недоліки (відхилення) у розвитку особистості. Вона здійснюється на фоні загальної гуманізації педагогічного процесу, причому успішність системи пов'язана, перш за все, з усіма суб'єктами педагогічного процесу [3, с.244].

Р. Овчарова, обгрунтовуючи модель комплексної психолого-педагогічної реабілітації підлітків, розкриває найважливіші елементи гуманізації педагогічного процесу: переорієнтація критеріїв результативності цілісного педагогічного процесу; створення психолого-педагогічних і валеологічних умов гуманізації педагогічного процесу; реалізація різнорівневої моделі змісту освіти; засвоєння особистісно-орієнтованої моделі взаємодії із дітьми, підлітками; раціональна організація педагогічного процесу, впровадження методів загальної ранньої профілактики; аналіз цілісного педагогічного процесу з позицій гуманізації [3, с.248].

Виявлені закономірності дають змогу обгрунтувати основні принципи профілактики девіантної поведінки неповнолітніх, в тому числі й учнів професійно-технічних училищ.

Принцип (від латинського *principium*) – «основа», «початок». Кожна наука, її сфера і відповідна їй галузь практичної діяльності в своєму розвитку керуються певними принципами - основними вихідними положеннями, які випливають із встановлених наукою закономірностей. Кожен принцип реалізується через певні правила.

Принципи і правила існують об'єктивно, незалежно від нас,

ігнорувати їх не можна. В іншому випадку діяльність може бути не тільки марна, але й шкідлива. Саме через застосування принципів здійснюється безпосереднє співвідношення теоретичних положень, втілених в закономірностях, з практикою організації профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних училищ.

Принципи профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних училищ - це ті основні вимоги, правила, норми, які повинні пред'являтися змісту, формам, методам профілактичної роботи, які забезпечують формування рефлексивної позиції учня та його суб'єктне включення в процес профілактики. Проаналізуємо найважливіші з них.

Принцип персоніфікації профілактичної роботи - процес профілактики девіантної поведінки учнів професійно-технічних училищ, орієнтує на конкретну особистість дитини з її потребами, інтересами, ціннісними орієнтаціями, почуттями і настроями.

Умовами реалізації даного принципу є:

- вивчення потреб, інтересів і здібностей кожної конкретної дитини;
- виявлення позитивних якостей дитини і опора на них;
- створення сприятливого емоційного фону суб'єктної взаємодії дитини і дорослого.

У практиці організації профілактичної роботи даний принцип відображається в наступних правилах:

- вивчення дитини, її особистості та індивідуальних характеристик має носити моніторинговий характер;
- позитивні якості, які є у дитини, можна виявити тільки в умовах довірливої взаємодії з ним;
- позитивні емоції сприяють мотивації учня на спільну діяльність;
- розвиток творчих здібностей школяра можливий в умовах евристичного середовища.

Принцип мотивації припускає наявність внутрішнього спонукання до участі у профілактичній діяльності.

Умовами реалізації даного принципу є:

- усвідомлення мети і значення профілактичної діяльності;
- добровільність включення у профілактичний процес;
- послідовність і поетапність вирішуваних завдань.

У практиці організації процесу профілактики даний принцип відображається в наступних правилах:

- усвідомлення кожною дитиною особистої значущості участі у профілактичному процесі;
- профілактичний процес є органічною частиною процесу виховного;
- виділення домінуючої мети профілактики;
- стимулювання дитини до творчого вирішення поставлених завдань.

Принцип обгрунтованого соціального вибору означає створення ситуації вибору в ході профілактичного процесу, вимагає від учня обов'язкового вибору тієї або іншої дії, вчинку, рішення. Умовами реалізації принципу обгрунтованого соціального вибору є:

- включення дітей у вирішення різних проблем соціальних відносин у реальних або імітованих ситуаціях;
- створення ситуацій морального вибору;
- використання дилем в методиках.

Правила реалізації вищезгаданого принципу на практиці:

- визнання значущості групової оцінки прийнятого дитиною рішення;
- не можна передбачити всі проблеми, з якими зіткнеться дитина в житті, але треба бути готовим до їх вирішення;
- будь-яка ситуація передбачає вибір, і цей вибір дитина повинна зуміти обгрунтувати;
- ситуація вибору супроводжується вольовим зусиллям з боку індивіда.

Принцип позитивної реалізації дитини в дитячій групі повинен забезпечити створення в ході профілактичної роботи поля самореалізації для кожної дитини.

Умови реалізації даного принципу:

- вивчення учня, особливостей його особистості і прояву

індивідуальності;

- створення комфортних умов взаємодії учнів;
- заохочення успіхів і досягнень дитини.

На практиці принцип позитивної реалізації учня в групі реалізується в наступних правилах:

- соціальна значимість захоплення дитини;
- позитивна спрямованість інтересів особистості;
- задоволення від спілкування з однолітками;
- наявність позитивних емоцій у процесі спільної діяльності.

Принцип адекватної самооцінки - оцінка учнем себе, своїх дій і вчинків повинна відповідати оцінкам найближчого оточення.

Умовами реалізації даного принципу є наступні:

- розумне поєднання заохочення і покарання;
- використання словесних оцінок при аналізі досягнутих учнем результатів;
- адекватність в оцінках учня з боку дорослих і однолітків.

На практиці вищезгадані принципи реалізуються в наступних правилах:

- відстеження та регулярна оцінка досягнутих учнем результатів;
- колективне обговорення результатів спільної діяльності в групі;
- розуміння учнем значущості своїх дій і вчинків для оточуючих;
- обговорення загальнонавчаних «позитивних» і «негативних» молодіжних героїв.

Принцип рефлексивної позиції означає аналіз учнем особливостей своїх дій і вчинків, дій і вчинків інших людей на основі сформованої у нього системи цінностей і моральних орієнтирів.

Умови реалізації даного принципу:

- розвиток стійкої системи відносин дитини з навколишнім середовищем;
- формування адекватної самооцінки;
- суб'єктна включеність у профілактичний процес на основі оцінки своїх можливостей і співвіднесення їх з результатами досягнень.

Цей принцип відображається у низці правил:

- звичка до аналізу подій, що відбулися;
- прагнення розвинути свої вольові якості;
- вміння керувати своїм емоційним станом;
- уміння не тільки приймати рішення, але і вислухати думку дорослих і однолітків з їх приводу.

Принцип інтеграції дій різних інститутів виховання в процесі профілактики девіантної поведінки старшокласників. Умовами реалізації даного принципу є:

- використання можливостей конкретного інституту виховання в процесі профілактичної роботи;
- комплексний характер процесу профілактики;
- діалогова взаємодія суб'єктів процесу профілактики в ході рішення загальних та специфічних завдань;
- суб'єктне включення старшокласників у профілактичний процес.

У практиці діяльності різних інститутів виховання цей принцип відображається в наступних правилах:

- реалізуючи спільні цілі та завдання профілактики девіантної поведінки старшокласників, кожен інститут виховання використовує свої можливості і засоби вирішення поставлених

завдань і реалізації намічених цілей;

- в ході профілактики дитині повинна надаватися допомога різного роду та виду: медична, педагогічна, психологічна, правова;

- досягаючи змін в поведінці дитини, необхідно прагнути не руйнувати, а творити її особистість;

- активне включення дитини в процес профілактики повинен здійснюватися на основі формування установки на тривалу і взаємозбагачуючу співпрацю.

Принцип поєднання загальної профілактики девіантної поведінки старшокласників з профілактикою конкретних видів можливих девіантних відхилень.

Умовами реалізації вищезначених принципів виступають такі:

- пріоритет загальної профілактики, спрямованої на формування рефлексивної позиції дитини перед рішенням окремих задач, пов'язаних з привчанням дитини до соціально схвалюваних зразків поведінки;
- поєднання загальнопрофілактичних заходів з усіма учнями з частковою профілактикою з дітьми групи ризику;
- діагностика і виявлення учнів групи ризику;
- пріоритет загальної профілактики девіантної поведінки учнів перед включенням в її процес профілактики конкретних видів девіацій.

Правила реалізації принципу, що розглядається на практиці:

- поєднання загального і часткового;
- пріоритет загальної профілактики, спрямованої на формування рефлексивної позиції дитини;
- моніторинг девіантної поведінки учнів з метою виявлення складових часткової профілактики конкретних девіацій;
- орієнтація в профілактичній роботі на всі вікові категорії, починаючи з молодшого шкільного віку.

Принцип опосередкованих впливів профілактичних заходів.

В якості умов реалізації принципу опосередкованих впливів профілактичних заходів ми розглядаємо наступні:

- добровільність включення дитини в профілактичний процес;
- формування активної життєвої позиції дитини;
- формування установок на здоровий спосіб життя;
- організація цікавого дозвілля учнів та забезпечення їх зайнятості;

У практиці організації процесу профілактики цей принцип відображається в наступних правилах:

- будь-який профілактичний вплив має сприяти формуванню позитивних життєвих навичок у дітей;
- у процесі профілактики девіантної поведінки не можна використовувати тільки заборонно-наказовий вплив;
- високий рівень інформованості молодих людей про різні види девіацій викликає підвищений інтерес до тих чи інших видів девіантної поведінки або тому, що з ними пов'язано;
- пріоритетний вплив у профілактичній роботі на сферу саморегуляції дитини та її вольові якості.

Практика профілактичної роботи з учнями, схильними до девіацій, свідчить, що реалізація вищезгаданих принципів дозволяє досягти позитивних результатів у попередженні негативних проявів.

Література

1. Дубровина И.В. Школьная психологическая служба: Вопросы теории и практики / Ирина Владимировна Дубровина. – М.: Педагогика, 1991. – 230 с.
2. Кондрашенко В.Т. Девиантное поведение у подростков: социально-психологические и психиатрические аспекты / Валентин Тимофеевич Кондрашенко. – Мн: Беларусь, 1988. – 206 с.
3. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога / Раиса Викторовна Овчарова. – М.: Сфера, 2001. – 480 с

В статье рассматриваются основные принципы профилактической работы с учащимися профессионально-технических училищ. Ключевые слова: девиантное поведение, профилактика, принципы.

In this article the main principles of preventive work with the pupils of professional schools have been considered.

Key words: deviations, preventive work, principles.